

Kylmä sota 1945–1991

= USA ja Neuvostoliitto taistelivat maailman herruudesta monilla eri rintamilla.

Churchillin rautaesirippupuhe Fultonissa Yhdysvalloissa 5.3.1946

"Stettinistä Itämeren rannalta Välimerelle Triesteen on laskeutunut rautaesirippu mantereen poikki. Tuon linjan takana ovat vanhojen Keski- ja Itä-Euroopan maiden pääkaupungit kaikki nuo kaupungit ja niiden väestö ovat nyt alueella, jota minun täytyy kutsua Neuvostoliiton valtaapiiriksi myös voimakkaasti tai vähitellen kasvavassa määrin Moskovan kontrollissa.

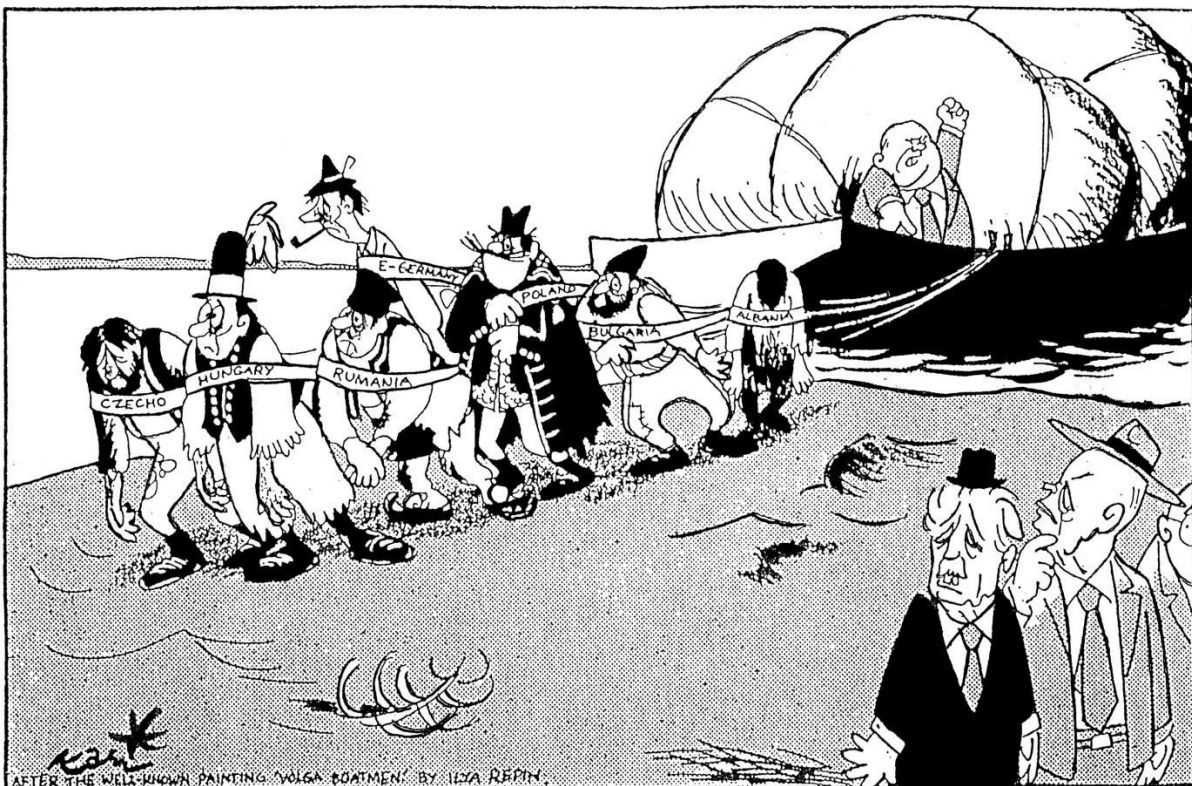
Maailman turvallisuus vaatii yhtenäisyyttä Euroopassa, missä minkään kansakunnan ei pitäisi joutua pysyvästi syrjäytetyksi. Euroopan maiden vanhoista keskinäisistä kiistoista alkoi äskettäin kaksi maailmansotaa.

Kahdesti Yhdysvaltojen on pitänyt lähettää useita miljoonia nuoria miehiään Atlantin yli taistelemaan sodissa. Meidän pitäisi työskennellä määrätietoisesti Euroopan rauhoittamisen hyväksi YK:n puitteissa ja sen peruskirjan mukaisesti. Monissa maissa sisäisesti heikentävät voimat ovat töissä ja ehdottoman kuuliaisina ottavat vastaan ohjeita kommunistien keskuksesta. Lukuun ottamatta Brittiläistä kansainyhteisöä ja Yhdysvaltoja, missä kommunismi ei ole päässyt varttumaan, kommunistipuolueet tai muut sisäisesti heikentävät voimat muodostavat kasvavan haasteen ja uhkan kristilliselle sivilisaatiolle. En usko, että Neuvostoliitto haluaa sotaa. Se haluaa käyttää hyväkseen sodan seurauksia sekä laajentaa valtaansa ja levittää oppiaan."

Tehtävä

1. Miten Churchill kuvailee puheessaan rautaesiripun taakse jääneiden maiden poliittista asemaa?
2. Mihin Neuvostoliitto Churchillin mukaan pyrki ja miten?
3. Mitä maailmanpoliittinen tilanne vaati Churchillin mukaan Euroopalta?

Miten tulkitset oheisen Kari Suomalaisen piirtämän pilakuvan vuodelta 1958?

Kaksinapainen maailma

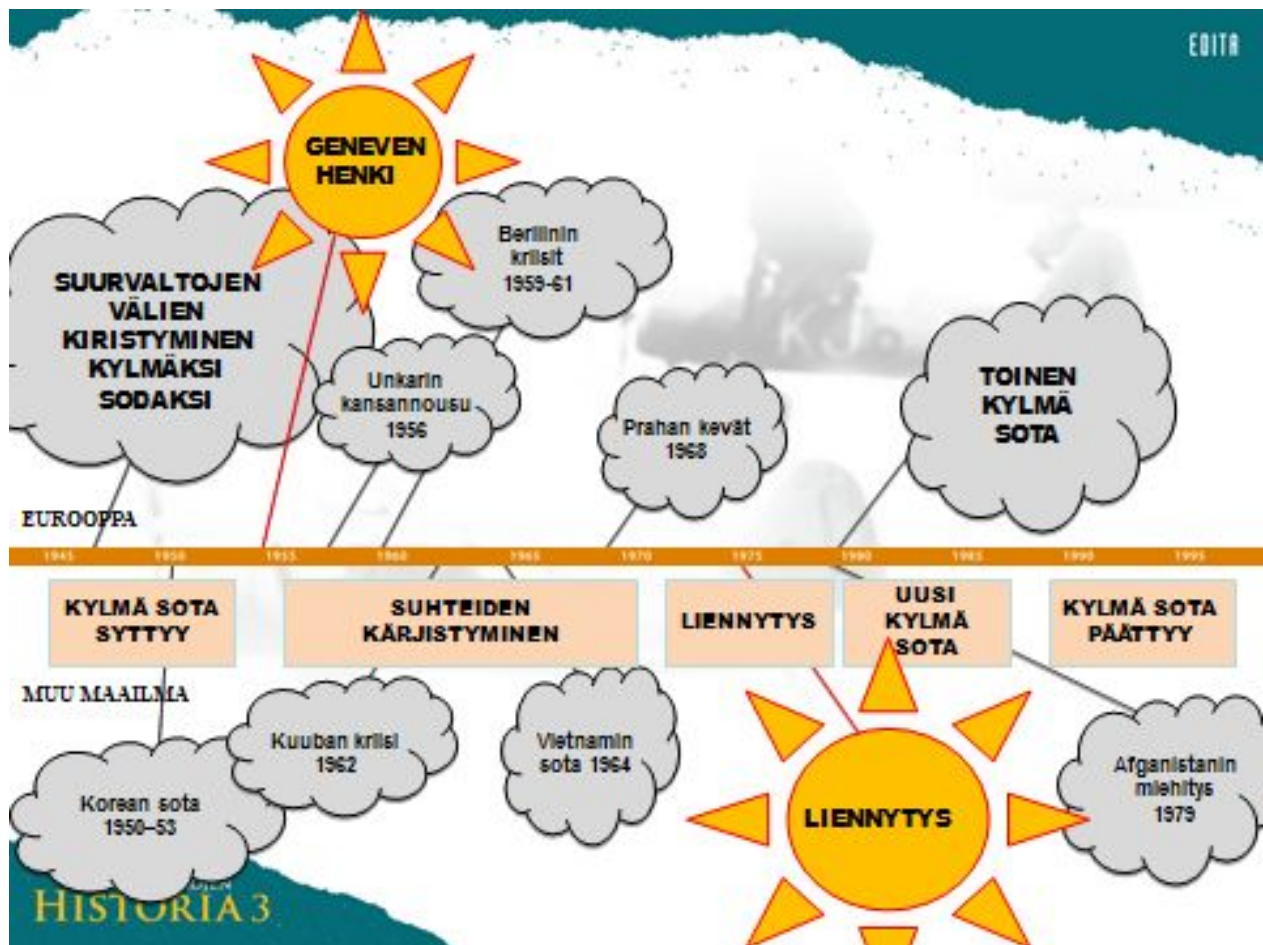
LÄNSIBLOKKI

- Yhdysvallat
- Kapitalismi ja markkinatalous
- Demokratia
- Monipuoluejärjestelmä
- Nato

ITÄBLOKKI

- Neuvostoliitto
- Sosialismi ja suunnitelmatalous
- Kansandemokratia
- Yksipuoluejärjestelmä
- Varsovan liitto

Käsitteitä:

Rautaesirippu = Länsi- ja Itä-Euroopan välinen raja, jolla tarkoitettiin neuvostoarmeijan sotilaallista läsnäoloa kansandemokratioissa.

Trumanin oppi = USA:n presidentti Trumanin 1947 esittämä näkemys, jonka mukaan Yhdysvaltojen tuettava vapaita ja demokraattisia hallituksia kumousyrityksiä ja kommunismia vastaan.

Marshall-apu = USA:n vuosina 1948–52 toteuttama ohjelma Länsi-Euroopan talouden elvyttämiseksi. (täydensi Trumanin oppia)

Kansandemokratia = Itä-Euroopan kommunistiset diktatuurit, jotka olivat NL:n komennossa. Kansandemokratioita oli Itä-Saksa, Puola, Tšekkoslovakia, Unkari, Romania ja Bulgaria.

Kauhun tasapaino = Voimatasapaino USA:n ja NL:n välillä. Molemmilla ydinaseita, joilla voitiin tuhota toinen → esti sotien syttymisen.

Dominoteoria = USA:n oppi, jonka mukaan kommunismin leviäminen yhteen maahan johtaisi myös naapurimaiden muuttumisen kommunistisiksi. Perusteltiin mm. USA:n puuttumista Vietnamin sotaan.

Brezhnevin oppi = Jos jokin valtio valinnut sosialistisen tien, ei tieltä voinut enää kääntyä. Esim. Tšekkoslovakia 1968.

Kylmän sodan kriisejä

Berliinin saarto 1948–1949

- Länsivallat liittivät omat miehitysvyöhykkeensä Marshall-avun piiriin ja kesäkuussa 1948 ne toteuttivat miehitysvyöhykkeillään valuuttauudistuksen.
  - NL katkaisi maaliikenneyhteydet lännen hallussa olleeseen Länsi-Berliiniin.
  - Saarto kesäkuusta 1948 toukokuuhun 1949.
    - Tavoitteena saada länsiliittoutuneet (USA, Ranska, Iso-Br.) vetäytymään Länsi-Berliinistä.
    - Länsiliittoutuneet huolsivat Länsi-Berliiniä ilmasillan avulla.
- Länsivaltojen toteuttama rahauudistus johti lopulta kahden Saksan syntymiseen.
  - o Länsi-Saksa = Saksan liittotasavalta. (BDR)
  - o Itä-Saksa = Saksan demokraattinen tasavalta. (DDR)
  - o Länsivallat solmivat suhteet Länsi-Saksaan ja sosialistiset valtiot Itä-Saksaan.

Korean sota 1950–1953

- II maailmansodan lopussa Yhdysvallat miehitti Korean eteläisen osan ja Neuvostoliitto pohjoisen.
- 1950 Pohjois-Korea yritti yhdistää maan hyökkäämällä Etelä-Koreaan.
  - o Neuvostoliitto ja Kiina tukivat Pohjois-Koreaa.
- YK:n turvallisuusneuvosto velvoitti jäsenet antamaan apua Etelä-Korealle → YK sodan toinen osapuoli.
- Aselepo solmittiin vuonna 1953 ja raja vedettiin nykyiselle paikalleen.

Unkarin kansannousu 1956

- Yksi niin sanotun ”Itäblokin” sisäisistä kriiseistä.
- Unkari joutui Neuvostoliiton alaiseksi kansandemokratiaksi toisen maailmansodan jälkeen.
- Stalinin kuoleman jälkeen (1953) Unkarissa alettiin vaatia uudistuksia ja vapaita vaaleja. Lokakuussa yli 250 000 unkarilaista marssi kadulla.
  - Neuvostoarmeija (Varsovan liitto) tuli väliin ja tukahdutti uudistuspyrkimykset.
- Noin 3000 unkarilaista kuoli.
- Jonkin verran taloudellisia ja poliittisia uudistuksia kuitenkin tehtiin Unkarissa.

Suezin kriisi 1956

- Egyptissä valtaan noussut Nasserin sotilasjunta alkoi yhteistyöhön Neuvostoliiton ja sosialistimaiden kanssa.
- Neuvostoliitto alkoi rahoittaa Niilin Assuanin patohanketta.
- 1956 Nasser ilmoitti kansallistavansa (=ottaa valtion haltuun) Suezin kanavan.
- Iso-Britannia, Ranska ja Israel sopivat sotilaallisesta yhteistyöstä kriisin suhteen.
- Israel valtasi Siinain niemimaan, englantilaiset ja ranskalaiset valtasivat kanava-alueen.
- Yhdysvallat ja Neuvostoliitto pakottivat osapuolet rauhaan. (HUOM! USA ja NL samalla puolella)
- YK lähetti rauhanturvaajia Suezille. (ensimmäinen kerta)

Berliinin kriisi 1958 ja Berliinin muuri 1961

- Neuvostoliitto koki Berliinin jaon kiusalliseksi, sillä Länsi-Berliinin elintasoero näkyi ja väkeä pakeni sinne.
- Neuvostoliitto halusi ratkaista Länsi-Berliinin kysymyksen joko liittämällä sen DDR:ään tai tekemällä siitä YK:n valvoman vapaakaupungin.
- Suurvaltasuhteet joutuivat kriisiin kesken neuvottelujen Neuvostoliiton ampuessa alas amerikkalaisen vakoilukoneen.
- Itäsaksalaiset katkaisivat liikenteen länteen rakentamalla muurin 1961 ympäröiden Länsi-Berliinin.

Kuuban kriisi 1962

- Kuuban johtoon nousi vallankumouksen avulla vuonna 1959 Fidel Castro → Castro kansallisti (=otti Kuuban valtion haltuun) amerikkalaisten Kuubassa olleen omaisuuden.
- Neuvostoliitto rakensi Kuubaan ohjustukikohtaa vuonna 1962 → Ohjuksilla olisi voitu uhata Yhdysvaltain tärkeitä kaupunkeja.
- Yhdysvaltain presidentti John F. Kennedy vaati Neuvostoliittoa luopumaan ohjustukikohdan rakentamisesta.
  - Maailma oli hetken ydinsodan partaalla → Neuvostoliitto perui tukikohdan rakentamisen ja Yhdysvallat lupasi olla puuttumatta Kuuban sisäisiin asioihin ja purki omat ohjustukikohdat Turkista.

Vietnamin sota 1964–1973

- Ranska vetäytyi vuonna 1954 hallitsemastaan Vietnamista → Syntyi kaksi valtiota Pohjois-Vietnam (Neuvostoliitto ja Kiina tukivat) ja Etelä-Vietnam (Yhdysvallat tuki).
- Etelä-Vietnamin alueella toimi Pohjois-Vietnamin tukema kommunistinen sissiliike Vietkong.

- Yhdysvallat pelkäsi, että kommunismi leviää Pohjois-Vietnamista muualle Aasiaan → Aluksi Yhdysvallat lähetti Etelä-Vietnamiin sotilasneuvonantajia, mutta 1964 Yhdysvaltain toiminta alueella laajeni täysimittaiseksi sodaksi.
- Vietnamin sota oli ensimmäinen Tv-sota.
- Julkisuus kääntyi lopulta raakaa sotaa vastaan ja ympäri maailmaa järjestettiin suuria mielenosoituksia sotaa vastaan.
- Yhdysvaltain presidentti Richard Nixon solmi rauhan vuonna 1973.
- Noin 65 000 amerikkalaista ja noin miljoona vietnamilaista sai surmansa sodassa.
- Vuonna 1976 Vietnamista tuli sosialistinen tasavalta.

Prahan kevät 1968

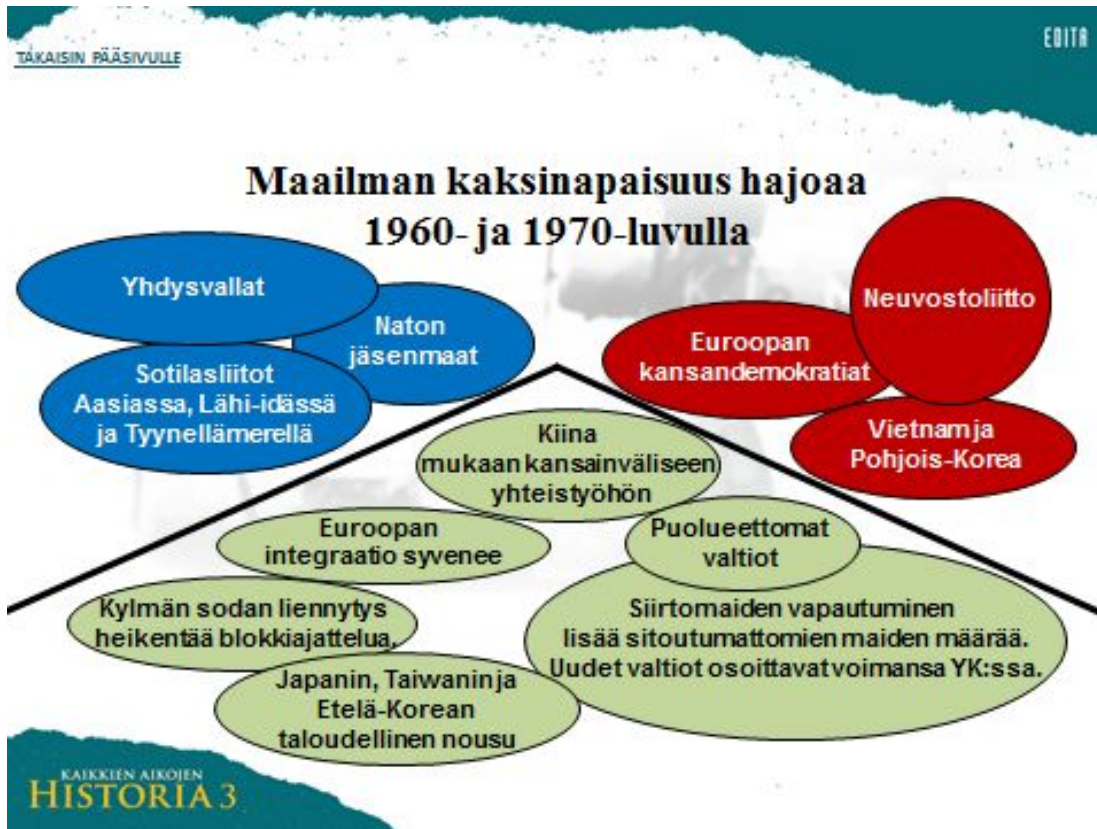
- Yksi niin sanotun ”Itäblokin” sisäisistä kriiseistä.
- Tšekkoslovakia oli yksi Neuvostoliiton satelliiteista, eli kansandemokratia.
- Maassa vaadittiin irrottautumista Neuvostoliiton otteesta - ”ihmiskasvoista sosialismia”.
- Neuvostoliitto määräsi Varsovan liiton joukot kukistamaan kapinan.
- Brezhnevin oppi: ”Jos jokin valtio valinnut sosialismin, ei siltä tieltä voinut enää kääntyä”.

Afganistanin sota 1979–1989

- Neuvostoliitto lähetti vuonna 1979 joukkoja Afganistaniin tukemaan kommunisteja.
- Yhdysvallat aseisti afgaanisissejä (heidän joukossaan Osama Bin Laden!).
- Neuvostoliitto vetäytyi vuonna 1989.
- ”Afganistanin sota Neuvostoliiton Vietnam”.

Liennytyksestä uuteen kylmään sotaan

- Suurvaltojen suhteissa vallitsi 1950-luvun puolivälissä ”suojasää” – ”Geneven henki”
  - o Sodan jälkeiset muutokset Euroopassa päätökseen.
  - o Sodanaikaisten johtajien tilalle uudet johtajat (Hruštšev ja Eisenhower).
- Suojasää muuttui pakkasiksi 1960-luvun taitteessa
  - o Unkarin kansannousu 1956
  - o Berliinin kriisit 1959–1961
  - o Kuuban kriisi 1962
- Liennytyks 1960-luvun puolivälistä 1970-luvun lopulle
  - o Luovuttiin uhkailusta ja syyttelystä à neuvottelut ja sopimukset.
  - o Idän ja lännen voimatasapaino vakaimmillaan.
- Länsi-Saksan uusi idänpolitiikka
  - o Tunnusti Euroopan sodanjälkeiset rajat + sopimukset Puolan ja Neuvostoliiton kanssa.
- USA:n presidentti Nixon vieraili Kiinassa ja Neuvostoliitossa.
- ETYK Helsingissä 1975
- ”Uusi” kylmä sota
  - o Neuvostoliiton hyökkäys Afganistaniin 1979.
  - o USA:n presidentti Reaganin politiikka 1980-luvulla.
    - Ankara kommunismin ja Neuvostoliiton vastustus.
    - Asevarustelun uudelleen aloittaminen (tähtien sota).

Kylmän sodan päättyminen

Mihail Gorbatšovista Neuvostoliiton johtaja 1985

- Tavoitteena säilyttää Neuvostoliiton suurvalta-asema.
- Aloitti perusteelliset uudistusohjelmat:
  - o Glasnost
    - Tarkoittaa julkisuutta tai avoimuutta.
    - Tavoitteena tehdä maan hallinnosta läpinäkyvää ja sallia keskustelu aiemmin tehdyistä virheistä.
    - Kansalaisten ja median sananvapaus laajeni.
  - o Perestroika
    - Tarkoittaa poliittisen ja taloudellisen järjestelmän uudistamista.
    - Suunnitelmataloutta lievennettiin ja siirryttiin kohti kapitalistista taloutta.
    - Oikeusvaltion periaatteita hallintoon ja politiikkaan.
- Luopui Brežnevin opista ulkopolitiikassa.

Puolan solidaarisuusliike

- Ammattijärjestö vaatii 1980-luvun alussa muutosta kommunistisen puolueen asemaan.
  - Puolaan julistettiin sotatila ja liike kiellettiin.
- 1989 liike vaati uudelleen uudistuksia. → 1989 monipuoluevaalit
- Elokuussa valtaan nousi Itä-Euroopan ensimmäinen ei kommunistinen hallitus.

Kommunismi romahtaa Itä-Euroopassa (kansandemokratioissa)

- 1989 kaikissa kansandemokratioissa käynnistyi laajoja kommunistihallinnon vastaisia mielenosoituksia.
  - o Kansa vaati vapaita vaaleja ja ihmisoikeuksia.

- Elokuussa 1989 Unkari luopui rajavalvonnasta Itävaltaan päin.
  - o Yli 13 000 itäsaksalaista pakeni länteen Unkarin kautta.
- 1990–91 vapaat monipuoluevaalit:
  - o Tšekkoslovakiassa, Unkarissa ja Itä-Saksassa kommunistit menettivät valtansa.
  - o Albaniassa, Romaniassa ja Bulgariassa kommunistit jatkoivat uudistettuaan politiikkaansa.

Berliinin muuri murtui syksyllä 1989

- TV-lähetysessä ilmoitettiin erehdyksessä, että kaikki rajoitukset olisi poistettu.
- Rajavartijoiden oli annettava periksi ja päästettävä kansanjoukot läpi.

Saksat yhdistyivät 1990

- Berliinin muurin murtumisen jälkeen kansan suuri enemmistö vaati Saksan jälleenyhdistymistä.
- NL:n oli pakko luopua kielteisestä kannasta omien talousvaikeuksiensa vuoksi.
- Virallinen yhdistyminen tapahtui 3.10.1990.
- Jälleenyhdistyminen merkitsi kylmän sodan päättymistä ja lännen julistamista kylmän sodan ideologiseksi voittajaksi.

Baltian maat itsenäistyvät

- Glasnostin myötä vaatimukset demokratian ja kansalaisvapauksien laajentamisesta yltyivät.
- Neuvostoaika vuodesta 1945 lähtien koettiin miehityksenä.
- Latvia ja Liettua julistautuivat itsenäisiksi 1990 → Neuvostoliiton sotilaallinen väliintulo.
- Itsenäistyminen varmistui syksyllä 1991 (myös Viron) Neuvostoliiton ajaututtua kriisiin

Miksi kommunismi romahti?

- Sosialistisen talouden ongelmat
  - o Teollistuminen ei perustunut teknologiseen edistymiseen vaan luonnonvarojen ja raaka-aineiden riistoon.
  - o Teknologia jäi jälkeen lännestä ja vanhentui
  - o Riippuvuus raaka-aineiden viennistä.
  - o Suunnitelmataloudessa ei ollut yksityisiä yrityksiä huolehtimassa tuotannonkehittelystä
  - o jälkeenjääneisyys tuotannossa ja laadussa.
  - o Neuvostotalouden ongelmat heijastuivat muihin sosialistisiin maihin järjestelmän sitovuuden vuoksi.
- Demokratian ja kansalaisvapauksien puute
- Kansalaiset alkoivat vaatia yksilönvapautta, korkeampaa elintasoa ja kansalaisvapauksia.
- Valtio pysyi koossa ainoastaan käyttämällä urkintaa ja pakkokeinoja kansalaisiaan kohtaan.
- Neuvostoimperiumin sotilaallisten etujen valvominen
- Varustelukierre ajoi Neuvostoliiton taloudelliseen kriisiin.
- Oma ja satelliittimaiden varustelu nieli suuremman osan kansantaloudesta kuin lännessä

Miten tulkitset oheisen pilakuvan?

**Väitteitä
kylmästä
sodasta**

Puppua vai paikkansa pitävää? Ota kantaa alla oleviin väitteisiin. Perustele kantasi.

1. Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välit olivat avoimen vihamieliset jo toisen maailmansodan aikana.
2. Itä-Euroopan maat muuttuivat kansandemokratioiksi vapaiden vaalien jälkeen.
3. Yhdysvallat antoi Marshall-apua sekä poliittisista että taloudellisista syistä.
4. Neuvostoliitto onnistui Berliinin saarrolla estämään Naton synnyn.
5. Berliinin muuri rakennettiin vuonna 1961, jotta DDR:n koulutetun väestön pako itään olisi pysähtynyt.
6. Korean sota oli ensimmäinen Euroopan ulkopuolinen kylmän sodan kriisi.
7. Kuuban kriisi ei johtanut sotaan, koska kumpikin supervallan johtaja antoi periksi.
8. Stalin muuttui kuollessaan Geneven hengeksi.
9. Neuvostoliitto hyökkäsi Unkariin vuonna 1956, koska Unkari halusi liittyä Natoon.
10. Kylmään sotaan liittyviä termejä ovat Marshall-apu, Trumanin oppi, Hallsteinin oppi, kauhun tasapaino, patoamispolitiikka, dominoteoria ja Brežnevin oppi.